

„Łódzki” kord z wysoką głowicą

Falchion with elongated pommel
from the Łódź collection

Abstract: The article is devoted to late medieval falchion with elongated pommel (type E in L. Marek's classification), which is preserved in collection of the Institute of Archaeology and Ethnology of Polish Academy of Sciences in Łódź. On the basis of analogies the artefact, of unknown provenance, can be dated to the 2nd half of the 15th c.

W zbiorach Ośrodka Badań nad Dawnymi Technologiemi Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Łodzi przynajmniej od połowy l. 70. XX w. znajduje się późnośredniowieczny kord z wysoką głowicą. Niestety, jego miejsce pochodzenia nie jest znane, nie ulega jednak wątpliwości, iż pochodzi on z ziem polskich. Został on prawdopodobnie ofiarowany przez przypadkowego odkrywcę lub posiadacza prof. Andrzejowi Nadolskiemu.

Zabytek uległ zaawansowanemu procesowi korozji, jednak w bliżej nieokreślonej przeszłości został poddany zabiegom konserwującym, które zapobiegły jego dalszemu niszczeniu. W najgorszym stanie znajduje się jednosieczna głownia, pozbawiona sztychu

i silnie przeżarta przez rdzę (ryc. 1). Rękojeść jest właściwie kompletna, zachowała się bowiem głowica, jelec i relikty ochronnej tarczki bocznej. Obecna długość całkowita kordu wynosi 667 mm, z czego na głownię przypada ok. 450 mm, zaś na rękojeść 227 mm. Maksymalna szerokość nieznacznie zwężającej się w kierunku sztychu głowni wynosi 49 mm, a jej grubość przy jelicu to 5,5 mm, choć pierwotnie mogła być większa. Trzpień rękojeści jest prosty, a jego maksymalna szerokość to 28 mm przy pierwotnej grubości 6 mm. Jest on z jednej strony wklęsły, a z drugiej płaski. Taki sposób jego uformowania ułatwiał przebijanie otworów na nity (Marek 2008, 47; Ławrynowicz, Rychter 2012, 257). W omawianym egzemplarzu znajdują się trzy takie otwory. Ich średnica waha się od 5,5 do 7 mm, ale jej zwiększenie jest raczej skutkiem stanu zniszczenia zabytku, a nie zabiegiem celowym. Nie ulega natomiast wątpliwości, że przez otwory te przechodziły nity mocujące okładziny rękojeści. Głowica jest wysoka, w formie odwróconego trapezu, grubsza od strony rękojeści. Jej boczne ścianki są wyraźnie wklęsłe. Jej wysokość to 92 mm, a jej podstawa została uformowana półkuliście, co dopasowało ją do okładzin rękojeści. Maksymalna grubość głowicy wynosi 18 mm, szerokość przy trzpieniu 30 mm, a górą 48 mm. Przez całą jej długość przechodzi otwór na odpowiednio uformowany trzpień



rękojeści. Głowica jest na niego ściśle nasunięta, nie zaobserwowano śladów zaklepywania trzpienia na kształt nitu. Na podstawie kształtu głowicę tę można włączyć do typu E wg typologii L. Marka (Marek 2008, 63-64).

Jelec broni jest rozbudowany. Od strony ostrza ma kształt, czworokątnego w przekroju, wąsa zagiętego pod kątem prostym i skierowanego w kierunku głowicy. Od strony tyłca jelec jest zdecydowanie krótszy, ale za to zdecydowanie bardziej masywny. Jelec jest dość wysoki, a specjalnie wykonane w nim podcięcia powodują, że zachodzi częściowo zarówno na głownię, jak i trzpień rękojeści. Uzupełnienie rękojeści tworzy, skierowana prostopadłe do jelca, tarczka lub w tym przypadku raczej trzpień ochronny. Jest on dość długi – 62 mm, ale jego pierwotny kształt trudno ustalić z uwagi na silną korozję. Element ten stanowił ochronę kostek ręki przed ciosami ześlizgującymi się po głowni (Marek 2008, 50). Tak zachowana broń waży 540 gramów, ale jak pokazują przykłady morawskie, pierwotnie mogła być dwukrotnie większa (ibidem, 58).

Kord z Łodzi nie ma wielu analogii w Polsce. Jego bardzo zniszczona głownia, szeroka niemal na 5 cm, pozwala go hipotetycznie zaklasyfikować do form o prostej linii grzbietowej (Głosek 1990, 121; Marek 2008, 49). Skupiając się na lepiej zachowanej rękojeści, za najbardziej zbliżony wyglądem należy uznać zabytek z wrocławskiej dzielnicy Widawa, datowany na połowę XV w. (Marek 2008, 58-59, ryc. 63-64). Podobny, rozbudowany jelec i tarczkę ochronną ma także okaz odnaleziony w Dąbrównie, pow. ostródzki. Różni się on jednak formą głowicy (typ F wg L. Marka), a jest datowany na 2. połowę XV – 1. połowę XVI w. (Marek 2008, 64, ryc. 69:a). Z kolei w wysokie, trapezowate głowice wyposażone są okazy np. z Gorzowa Śląskiego, pow. oleski oraz z okolic Warty, pow. sieradzki. Okazy te datowane są na XV stulecie, względnie jego drugą połowę (Marek 2008, 57-58, ryc. 61; Ławrynowicz, Rychter 2012, 253-258, ryc. 1-11). Zabytki z Republiki Czeskiej, w tym z Moraw, o różnych formach wysokich, asymetrycznych głowic P. Žákovský datuje raczej na 2. połowę XV w. (Žákovský 2012; 2014, 10, 43-44, 81, kat. 11, 57, 115). W tym miejscu można też dodać, iż jelce z kabłąkiem przypominającym literę L badacz ten wiąże z 2. połową i schyłkiem XV w., dopuszczając możliwość ich występowania jeszcze w początkach 2. połowy XVI stulecia (Žákovský 2014, 359-360, obr. 314:a-c).

Przedstawione analogie pozwalają naszym zdaniem na określenie czasu powstania kordu z Łodzi na połowę lub raczej 2. połowę XV w. Publikacja uzupełnia listę znalezisk kordów z ziem polskich.

Piotr Strzyż, Olgierd Ławrynowicz

Ryc. 1. Kord, widok ogólny. Fot. J. Słomska.

Fig. 1. Falchion. Photo by J. Słomska.

Bibliografia

- Głosek M.
1990 *Broń biała długa*, [w:] *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350-1450*, red. A. Nadolski, Łódź, s. 111-123.
- Ławrynowicz O., Rychter M.
2012 *Ile wart jest kord z Warty*, AMM VIII, s. 253-271.
- Marek L.
2008 *Broń biała na Śląsku XIV-XVI wiek*, Wrocław.
- Žákovský P.
2012 *Tesáky s člunkovitými záštitami a jejich postavení ve vývoji chladných zbraní*, *Archaeologia historica* 37/2, s. 691-732.
2014 *Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. Katalog* (mps dizertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav archeologie a muzeologie, Brno).